

Tuğba YAZICI

Arş. Gör. | Res. Assist.
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Erzurum, TR
Atatürk University, Faculty of Letters, Philosophy Department, Erzurum, TR
tuğba.yazici@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9202-8462

Hannah Arendt'te Totalitarizmin Neliği

Öz

Bu çalışmada, totalitarizm denilince ilk akla gelen önemli siyasi düşünürlerden birisi Hannah Arendt'in (1906-1975) totalitarizm üzerine düşüncelerinden hareketle, totalitarizmin ne olduğu ve ne olmadığı irdelenecektir. Tiranlık, diktatörlük veya otoriter yönetim gibi kavramların totalitarizm kavramıyla sıklıkla ve pervasızca karıştırıldığı ve hatta totalitarizme muadil olarak kullanıldığı bugünlerde totalitarizmin aslında ne olduğu üzerine kafa yormak oldukça önemli görünmektedir. Dahası, bu kavramın gerçekte ne olduğu bilinmeksizin güncel siyasal problemler tam olarak anlaşılammaktadır. Böyle bir ihtiyaçtan yola çıkan bu çalışma totalitarizmin ne olmadığı problemini, Arendt'in *Totalitarizmin Kaynakları* adlı eserinde büyük bir ihtiyatla vurgulamış olduğu, totaliter yönetimin ayırt edici unsurları üzerinden düşündürmeyi ve dolayısıyla totalitarizme dair bir farkındalık kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Totalitarizm, *Totalitarizmin Kaynakları*, Hannah Arendt.

The Nature of Totalitarianism in Hannah Arendt

Abstract

In this study, it will be scrutinized what totalitarianism is and what is not, with reference to Hannah Arendt's thoughts on totalitarianism, one of the most important political thinkers who came to mind first when totalitarianism was mentioned. Thinking over what is totalitarianism is actually quite important at the present time in which the concepts such as tyranny, dictatorship or authoritarian rule which are frequently and blatantly confused with the totalitarianism end even used as a substitute for totalitarianism. Furthermore, current political problems can not be enlightened without knowing what it is in reality. This study driven by such a necessity aims to make thinking the problem of what the totalitarianism is not, through the distinctive elements of totalitarianism that were cautiously emphasized by Arendt's study titled *The Origins of Totalitarianism* and thus to create awareness of totalitarianism.

Keywords

Totalitarianism, *The Origins of Totalitarianism*, Hannah Arendt.

Giriş

Otoritesiz hiyerarşi yoktur ve ‘otoriter kişilik’ denen şeyle ilgili olarak bir dizi yanlış anlamaya rağmen otorite ilkesi tüm önemli yönlerden totaliter tahakküm ilkesine taban tabana zıttır. Roma tarihinden gelen kökünden oldukça farklı olarak, hangi biçimde olursa olsun, her zaman özgürlüğü kısıtlama ya da sınırlama –ama asla ortadan kaldırma değil- anlamına gelmiştir. Bununla birlikte totaliter tahakküm özgürlüğü ortadan kaldırmayı, hatta genel olarak insanın kendiliğindenliğini yok etmeyi ve ne kadar zorbaca olursa olsun özgürlüğü katiyen kısıtlamayı amaçlar (Arendt 2014b: 193).

Çağımızın en kayda değer problemlerinden olan totalitarizm ya da totaliter yönetimin neliği problemi* tartışılırken, tiranlık, despotluk, diktatörlük veya otoriter yönetim gibi kavramlarla birbirlerine karıştırılması ve hatta birbirlerinin yerine kullanılması hem kavram kargaşasına hem de insan varlığına yönelik bir tehdit taşıyan totalitarizmin üzerinin örtülmesine ve tam olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Nitekim *Totalitarizmin Kaynakları** isimli çalışmasında Hannah Arendt, totalitarizmin bahsi geçen diğer kavramların çok fazla uzağına düştüğünü, çok daha tehlikeli bir karakteristiğe sahip olduğunu ihtiyatla vurgulayarak bir anlamda günümüz insanını uyarmakta ve bu tehlikeye karşı yeniden düşünmeye teşvik etmektedir.

Modern dönemlerin *cinnet halindeki güçleri** ni bizzat deneyimlemiş bir düşünür olan Arendt, üç bölüm halinde yazdığı *Totalitarizmin Kaynakları* çalışmasında, totalitarizme dönüşen unsurları tarihsel zeminiyle birlikte vermiş ve böylece totalitarizmin karakteristik özelliklerini ortaya koyarak diğer kavramlardan ve yönetim biçimlerinden ayırt edici yönlerini açıklığa kavuşturmuştur. Modern çağın doğurmuş olduğu yepyeni bir yönetim biçimi olarak totalitarizm, Arendt'e göre sanıldığı gibi aksine, modern tiranlık olmaktan çok uzağa düşen ve insan doğasına müdahale eden çok daha girift, sistematik bir yapıya sahiptir. *Totalitarizmin Kaynakları*'nda Arendt, totalitarizmin tanımını yapmamakla birlikte, totalitarizme zemin hazırlayan unsurlara dikkat çekerken, tarihsel portreler (Nazi Almanyası ve Stalin Rusyası örnekleri) üzerinden totaliter yönetimin kendine has yönlerinin izlerini sürerek, bu sürecin nasıl gerçekleştiğini ortaya koyma ve neden olabileceği tehlikelere dair bir farkındalık yaratma peşindedir. Çünkü Nazi Almanyası ya da Stalin Rusyası tarihsel bakımdan bitmiş görünse de, totalitarizm Arendt'e göre her an yeniden hortlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu tehlike hep var olduğu için totalitarizme dönüşebilecek unsurları bilmek ve bu konuda bir farkındalık oluşturmak totalitarizm problemi açısından çözüm yoluna giden en önemli adımdır. Bu anlamda bu çalışmada, Arendt aracılığıyla totalitarizme dönüşen unsurlara dair doğru bir kavrayış yaratmaya çalışmak amaçlanmaktadır ki böylelikle, bu unsurlar hafife alındığında veya despotluk, tiranlık

* Bu çalışma, *Hannah Arendt'te Radikal Kötülük Problemi* isimli henüz yayınlanmamış yüksek lisans tez çalışmamdan üretilmiştir.

* Orijinal adı *The Origins of Totalitarianism* olan Arendt'in bu çalışması üç ayrı kitap; *Totalitarizmin Kaynakları /1 Antisemitizm*, *Totalitarizmin Kaynakları /2 Emperyalizm*, *Totalitarizmin Kaynakları /3 Totalitarizm* olarak İletişim Yayınları tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır.

* Arendt'in Nazi Almanyası ve Stalin Rusyası için kullandığı bu tabir özellikle 2. Dünya Savaşı dönemine tekabül etmektedir.

vb. görece daha az tehlikeli otoriter rejim belirtileriyle karıştırılıp önemsenmediğinde ortaya çıkan ölüm kampları gibi insan varlığına yönelik korkunç oluşumlar yeniden yaşanmasın. Bir şeye karşı koymanın ya da eğer mümkünse önüne geçebilmenin yolu öncelikle onun ne olduğunu bilmekten ve dolayısıyla da onunla karşılaştığında fark etmekten geçer. Bu nedenledir ki Arendt, toplama ve imha kampları gibi bir felaketin yaşanmasındaki en büyük etkenin totalitarizme dair bu öngörülemezlik olduğunun sıklıkla altını çizmektedir.

Totalitarizmin Kaynakları'nın ilk iki kısmında Arendt, totalitarizme zemin hazırlayan *Antisemitizm* ve *Emperyalizm* faktörlerini eleştirel bir dille ele alıp incelemiştir. Kısaca söz etmek gerekirse, Birinci Kısım olan *Antisemitizm*, “Yahudi Sorunu ve antisemitizm gibi küçük ve dünya politikası bakımından önemsiz bir fenomenin, ilkin Nazi hareketi, sonra bir dünya savaşı ve son olarak da ölüm fabrikalarının kurulmasında bir katalizör işlevi görmesi (bu sağduyuya aykırı gerçek)”ni (Arendt 2014a: 11), böyle bir şeyin nasıl mümkün olabildiğini irdelemiştir. Arendt, Hitler totalitarizmine zemin hazırlayan Yahudi karşıtlığının politik ekonomik ve dini birtakım temellerini ve daha sonra da tüm Avrupa’da antisemitik bir hal alarak doruk noktasına çıktığını gözler önüne sermektedir. Yahudilerin tüm dünyaya karşı komplo hazırlıkları içerisinde olduğu gibi söylentilerle yayılan antisemitizm propagandasının Hitler totalitarizmine nasıl bir arka plan oluşturduğu ve böylelikle totaliter Nazi yönetiminin her zaman için halktan belirli bir destek aldığı tarihsel bir çözümlemeyle birlikte vermektedir.

İkinci kısımda ise Arendt, yine totalitarizme zemin hazırlayan en önemli etkenlerden bir diğeri olan *Emperyalizm*’i ele alır. Arendt açısından “Bu kavram (emperyalizm), gerçek anlamda hiçbir biçimde siyasi bir kavram değildi; köklerini, spekülatif iş yaşamından almakta ve 19. Yüzyıla özgü bir durum olan, endüstriyel üretimle ekonomik işlemlerde ortaya çıkan sürekli bir genişlemeyi ifade etmekteydi” (Arendt 2012a: 14). Aslında bu süreç; emperyalizm yani yayılma uğruna yayılma ideali, çok daha önceleri kapitalizmle birlikte başlamıştır. Çünkü kapitalizm modern bireyleri yani, fabrikalarda birbirlerinin yerine geçebilecek ve yalnızca belirli birtakım komutları yerine getirebilen standartlaştırılmış bireyleri üretmiştir. Dolayısıyla bu modern bireylerden emeğine ve dolayısıyla da kendine yabancılaşmış, köksüzleştirilmiş ve yurtsuzlaştırılmış yığınlar, kitleler oluşturulmuştu. Bu nedenledir ki yurtsuzluk ve köksüzlük ilk olarak kapitalizmle başlamıştır (Arendt 2012a: 15). Bunun yanı sıra, ulus-devletlerin yıkılması ve emperyalizmin siyasi iktidarı genişletmek amacıyla yayılma uğruna yayılma politikaları da yaygınlaşan iç savaşlara, hiçbir yere ait ve hiçbir hakka sahip olmayan, devletsiz göçmen yığınların oluşumuna ve bunların totaliter yönetimlerin elinde *yeryüzünün posası* ilan edilmelerine zemin hazırlamıştır (Arendt 2012a: 256).

Üçüncü kısım ve bu çalışmanın da ana kaynağını teşkil eden *Totalitarizm* ise Arendt’in, antisemitizm ve emperyalizm ile tarihsel zemini hazırladığı ve bir çeşit ön provası yapılmış olan totalitarizmin son minvalde tüm karakteristiğini analiz ettiği ve totaliter unsurları tek tek irdelediği bölümdür.

Arendt’in “(Sadece Yahudilere duyulan nefretten ibaret olmayan) antisemitizm, (sadece fetihten ibaret olmayan) emperyalizm, (sadece diktatörlükten ibaret olmayan)

totalitarizm; her biri diğ erinden daha acımasız olan bu [fenomenler], insan onurunun yeni bir güvenceye ihtiyacı olduğunu göstermiştir” (Arendt 2014a: 12) şeklindeki ifadeleri öncelikle totalitarizmin yeni ve insan onurunu çiğneyen bir sistem olduğuna dikkat çekmektedir.

Totalitarizm Nedir?

Etimolojik olarak incelendiğinde Türkçe'ye Fransızca'dan geçmiş olan totalitarizm* in kökeni tüm-bütün-tamamen anlamlarındaki Latince *totus** kelimesinden gelmektedir.

Totalitarizm kavramı ilk olarak 1920'lerin başlarında, İtalyan siyasi düşünürleri tarafından faşizmi ayakta tutmak ve ona olumlu anlamda katkıda bulunması amacıyla, özellikle de Benito Mussolini ve Giovanni Gentile tarafından kullanılmış ve İtalyan ansiklopedisinde faşist yönetim totaliteryan* olarak tanımlanmıştır (Knight 2003: 54-55).*

Günümüz siyasi düşüncesinde, en genel tanımıyla Hitler Nazizmi ile Sovyet Stalinizmi'ni ve iktidarın tek elde toplandığı mutlak, baskıcı parti yönetimini tanımlamada kullanılan totalitarizm, aynı zamanda hem siyasi hem de özel hayatının her alanında insanı tahakküm altına alan ve her türlü (siyasi, ekonomik, medya, silah vb.) denetimin bir merkezde toplandığı bir siyasi yapıyı karakterize etmektedir (Cevizci 2005: 1631-1632).

Totalitarizm tanımı dönem dönem farklılık arz etmişse de siyaset bilimcilerin vermiş olduğu tanımların çoğunda ortak olarak görülen *kitle*, *ideoloji*, *terör* gibi birtakım unsurlara sahiptir. Arendt ise tam olarak *Totalitarizm Nedir?* in cevabını vermekten ziyade, totalitarizme dönüşen unsurlar üzerinde durduğunu ve böylelikle totaliter hareketlerin yapısını analiz ettiğini şu ifadelerinde açıkça belirtmiştir:

Benim yaptığım ... totalitarizmin başlıca öğelerini ortaya çıkarmak, bu öğelerin izlerini tarihte gerekli ve uygun gördüğüm kadar gerilere giderek sürmek ve onları tarihsel açıdan analiz etmektir. Yani, totalitarizmin tarihini yazmadım, totalitarizmin tarihsel açıdan bir çözümlemesini yaptım; anti-semitizmin ya da emperyalizmin tarihini yazmadım; Yahudi düşmanlığı öğesini ve genişleme öğesini, bunlar hâlâ açıkça görünür oldukları ve totaliter olgunun kendisi üzerinde belirleyici bir rol oynadıkları ölçüde analiz ettim. Dolayısıyla kitap, maalesef başlığının iddia ettiği gibi totalitarizmin “kökenleri” ile ilgili değildir; tersine, totalitarizmde billurlaşan öğelerin tarihsel bir anlatıdır, bu anlatıyı totaliter hareketlerin yapısının ve baskının kendisinin temel bir analizi izler. (Berktag 2016: 78).

* *Totalitarisme* bkz. TDK.

* The whole of, all, whole, complete, often used to emphasized magnitude. Daha fazla bilgi için bkz. (Oxford Latin Dictionary 1968: 1978).

* Totalitorio kavramı Mussolini tarafından “Devlet içindeki herkes, devlet dışındaki hiçkimse, devlete karşı hiçkimse.” olarak tanımlanmıştır (Encyclopedia Britannica 2012; totalitarianism).

Arendt'in, totalitarizmin basit bir tiranlık, diktatörlük ya da otoriter yönetim olmadığını tarihsel detaylarıyla ele aldığı bu çalışması, totalitarizm üzerine yapılmış en geniş kapsamlı ve en önemli çalışmadır.

Totalitarizmin Diğer Otoriter Yönetimlerden Ayrılan Unsurları Üzerine

Totalitarizme zemin hazırlayan unsurları irdeleyen diğer siyasi düşünürler gibi Arendt de totalitarizmin en önemli unsurlarından biri olarak *kitle* kavramını merkeze almaktadır. Kitle oluşumunun en büyük etkeni, Arendt'e göre emperyalizmin sonuçlarından birisi olan, toplumlarda sınıfların çökmesi olgusudur. Sınıfsız toplumların kitlelere dönüşmesiyle oluşan yeni dünya düzeni, bir anlamda totalitarizme zemin hazırlamıştır. Çünkü ne Hitler ne de Stalin kitlelerin desteği olmaksızın totaliter yönetimlerini sürdüremezlerdi (Arendt 2014b: 37).

Arendt modern toplumu kitle toplumu olarak tanımlamaktadır. Son yıllardaki nüfus artışıyla ve kitlesel işsizlikle eş zamanlı olarak Avrupa'da ortaya çıkan kitle toplumu, büsbütün yeni bir fenomendir. Özellikle Almanya'da ve Avusturya'da genel olarak hoşnutsuz ve umutsuz olan bu insan kitlesi, "Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra askeri yenilginin bölücü sonuçlarına enflasyonun ve işsizliğin eklenmesiyle hızla büyüdü; bu kitle tüm halef devletlerde büyük oranda varoldu ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa ve İtalya'da aşırı hareketleri destekledi" (Arendt 2014b: 44-51). Sınıflar arası duvarların yıkılmasıyla birlikte toplumsal/sosyal ilişkilerden yoksun olan ve tecrit edildiği için de yalnızlaşan bu yığınlar herhangi bir grupta bir bağ kuramadılar. Bu durum kitlelerin en önemli özelliği olan; sosyal sorumluluklara ve dış dünyada olup bitenlere karşı bir *kayıtsızlık* halini doğurdu (Arendt 2014b: 52-54). Özellikle savaşlarla birlikte kitlelerde, yalnızca belirli komutları yerine getiren birer sayıdan ibaret, bir dişli gibi iş gören *bensizlik* ve *birey olmama* durumu yaygınlaştı (Arendt 2014b: 73-74).

Bu kayıtsız kitle toplumları totaliter rejimlerde görülen yepyeni bir olgu olmakla birlikte insanın bireyselliğinin, biricikliğinin ortadan kalkması tehlikesini de beraberinde getirmiştir. Nazi ve Stalin totaliter yönetimlerine destek olan kitleler arasındaki tek fark Arendt'e göre şuydu: "Nazi totalitarizmi, ancak yavaş yavaş seçkin oluşumların tahakkümüne girmiş bir kitle örgütlenmesiyle başlamıştı; halbuki Bolşevikler seçkin oluşumlarla başlamış ve kitleleri bunlara göre örgütlemişlerdi. Her iki durumda da sonuç aynı oldu" (Arendt 2014b: 154-155).

Arendt, daha sonra totaliter hareketin temelini oluşturan *propaganda* ve *örgütlenme* unsurlarına dikkat çekmektedir: "Yalnızca seçkinler ve ayaktakımı totalitarizmin kendi momentumuyla harekete geçer; kitlelerse propagandayla kazanılmalıdır." (Arendt 2014b: 93) düşüncesiyle hareket eden "totaliter hareketler, totaliter olmayan bir dünyada var olduklarından, genellikle propaganda saydığımız şeylere başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Bu bakımdan Hitler'in savaş sırasında generalleriyle yaptığı, konuklarını ağırlarken onları kazanmak için söylediği muazzam

yalanlarla donatılmış konuşmalar propagandanın gerçek örneğidir.”* (Arendt 2014b: 95). Totaliter diktatörler propagandayla çok daha etkin uğraşırlar. Buradaki önemli nokta, propaganda ihtiyaçlarının her zaman dışarıdaki dünyaya dikte edildiği ve totaliter hareketlerin aslında propaganda yerine beyin yıkama* yaptıklarıdır.

Terörün eşlik ettiği beyin yıkama, totaliter hareketlerin gücüyle ya da totaliter rejimlerin dış müdahalelere karşı korunması ve izole olmasıyla artar. Modern totaliter yönetimlerin diğer diktatoryal yönetimlerden ayrılan özelliklerinden birisi de üyelerinin etrafını, onları dışarıdaki (totaliter olmayan) dünyadan ayıran, koruyucu bir duvarla kuşatırken aynı zamanda normallikle bir köprü oluştururlar ki, bu üyeler kendi dünyaları (inançları, kurguları vb.) ile totaliter olmayan dış dünya arasındaki farklılıkları çok keskin bir şekilde hissetmesinler (Arendt 2014b: 133). Propaganda ‘psikolojik savaşın’ gerçekten en önemli kısmını oluşturur. Propaganda ile sindirilen ve susturulan halkın üzerinde bir korku saltanatı sürmenin aracı olarak da terör devam edecektir. “Terör yönetimi, toplama kampında olduğu gibi, mükemmelliğe eriştiğinde propaganda bütünüyle ortadan kalkar” (Arendt 2014b: 97-98). Arendt propagandanın, totalitarizmin totaliter olmayan dünyayla iletişime geçtiği tek araç olduğuna tekrar tekrar dikkat çekmektedir. Bu nedenledir ki ona eşlik eden ve sonrasında da bir akışkanlık içerisinde devam eden terörün totaliter devlet biçiminin özünü teşkil ettiğinin defaatle altını çizmektedir.

Tarihe dönüp bakıldığında, totaliter yönetimlerde olduğu gibi despot yönetimlerde de kitle ve propaganda silahı olarak bilimin kullanıldığı görülmüştür. Bu yeni bir durum değildir ve Arendt de “bilimsellik ile kitlelerin yükselişi arasında eski bir bağlantı” (Arendt 2014b: 102) olduğu görüşündedir. Bu doğrultuda totaliter sistemler de ‘yaşamın ve doğanın yasaları ne denli bilinirse, Kadir-i Mutlak’ın iradesine o denli yaklaşılaacağı ve ne kadar yaklaşırsa da o denli başarılı olunacağı’ yönünde bir yaklaşıma (Arendt 2014b: 100-102) sahip olmuşlardır. Ancak totalitarizmi bu yaklaşıma yakın düşünen diğer hareketlerden ayıran tehlikeli karakteristiği; insanın doğasının dönüştürülebilmesinin olanaklı olduğunu varsayarak, bilimi özellikle bu yönde kullanmasıdır (Arendt 2014b: 246). Bu bağlamda totaliter düşünce Arendt’e göre, insanların özgürlüklerini ortadan kaldırmakla yetinmeyip, yeni bir insan doğası belirler ve toplumu bu doğaya uyarlamaya çalışarak onları bir kitle haline dönüştürmeyi hedefler. İnsan doğasını değiştirmeye veya dönüştürmeye çalışırken, belirlediği doğaya herhangi bir şekilde uymayan herkesi (muhalif veya taraftar olsun) ortadan kaldırmayı amaçlar. Bu süreçte ahlaki ya da hukuki hiçbir yasa tanımadığı gibi, ideolojiyi

* Arendt’in *Hitlers Tischgesprache* kaynağından bizlere aktardığına göre, “1942 yazında Hitler hâlâ *son Yahudi’yi dahi Avrupa’dan (kovmaktan)* ve Yahudileri Sibiryaya, Afrika’ya ya da Madagaskar’a yerleştirmekten söz ederken aslında Rusya seferinden önce muhtemelen 1940’ta nihai çözüm konusunda çoktan karar vermiş; 1941 güzünde gaz odalarının inşa edilmesini emretmişti (Ayrıntılı bilgi için bkz. *Nazi Conspiracy and Aggression*, II, s. 265 ve devamı; III, s. 783 ve devamı, Document PS 1104; V, s. 322, Document PS 2605).

* Arendt’in burada kullandığı kavram *indoctrination* yani *beyin yıkama*, totaliter yönetimlerin dış müdahalelere karşı korunmasını ve sempatanlarının, yandaşlarının dış dünyadan izole olmasını sağlayan; ideolojilerini kabul ettirme ve yandaşlarına yönelik öğretilerini aşılama eylemidir. Hareketin büyüklüğüne göre içeride uygulanan beyin yıkama, hareket büyüdükçe dışarıdaki totaliter olmayan dünyaya karşı *propagandaya* doğru evrilir.

yasalaştıran bir sistem ve korku yönetimi ile hareket etmektedir. Bu sistemde herkes her an suçlu konumuna düşebileceğinden totalitarizmde, suçlu ya da masum gibi kavramların ayırt ediciliği ortadan kalkar, bulanıklaşır ve keyfi müdahaleler kitleleri bu belirsizlik içerisinde korku ile yaşamaya mahkûm etmektedir. Bu mefhumlarından ötürüdür ki totalitarizm, kötülüğün en radikal halini alabilmektedir (Arendt 2014b: 254-255).

“Nazi propagandasının en verimli kurgusu, antisemitik propaganda ya da Yahudi dünya komplosu^{*} hikâyesidir” (Arendt 2014b: 114). Zira, bu propagandayı desteklemek için de herhangi bir terör hareketine gerek duymadılar (Arendt 2014b: 94). Bununla birlikte kitlenin birleşmesi, Arendt’in totalitarizm düşüncesinde, en büyük propaganda biçimlerinden birisidir. O güne kadar hiçbir siyasi eyleme dahil olmayan ya da siyasi örgütlenme arzusu duymayan grupları, “Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi” (Nazi), ‘Alman’ ve ‘işçi’ kavramlarını bir arada kullanarak -sağın milliyetçilik kavramıyla solun enternasyonalizmini kaynaştırarak- tek elde toplamıştır. Böylelikle örtük bir şekilde birleştirici ve bütünleştirici bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu başarılı politik kurgu sonucu kitlelerin birleşmesi bakımından Hitler Nazizmi’nin en büyük propagandası, bir ilk olarak tarihe geçmiştir (Arendt 2014b: 119).

Totaliter propagandayı diğer otoriter örgütlerin, hareketlerin veya yönetimlerin propagandalarından ayıran bir diğer özelliği ise “içeriği ne olursa olsun hareket mensupları için hayatlarında tıpkı aritmetiğin kuralları gibi gerçek ve dokunulmaz bir unsur haline gelmiş olmasıdır.” (Arendt 2014b: 128). Bunun en güzel örneği, bir Nazi Subayı olarak savaş sonrası yakalanıp mahkemeye çıkarılan Adolf Eichmann’ın savunmasında Kant’ın kategorik buyruk düşüncesinden alıntılar yaparak, kurduğu şu cümledir: “Kendi eylemlerinin ilkesi, kanun koyucunun veya bu toprakların hukukunun ilkesiymiş gibi hareket et- veya Hans Frank’ın Nazi Almanyası’ndaki kategorik buyruk formülasyonunda olduğu ve Eichmann’ın da muhtemelen bildiği gibi: *Eyleminizden haberdar olsa, Führer’in de onaylayacağı şekilde hareket edin* (Arendt 2012b: 143).

Totaliter yönetimlerin ayırt edici bir başka özelliği de küresel egemenlik kurma amacıdır. “Nazi propagandasının nihai amacı tüm Alman ulusunu sempatanları olarak örgütlemektir. Hatta bu doğrultuda Alman ulusuyla da yetinmeyen Hitler, tüm Avrupa’yı kendi ideolojisi çevresinde örgütlemişti.” (Arendt 2014b: 144). Totaliter yönetimler, kitlelerin sadakatini arttırmak amacıyla kendilerine karşı bir dünya komplosunun gerçekten var olduğuna dair bir örgütlenme aygıtı kullanarak, totaliter olmayan dünyayı da buna inandırmaya çalışır. Çünkü “Yeryüzündeki tüm insanları topyekün tahakküm altına alma mücadelesi ve rekabet halindeki her bir totaliter olmayan gerçekliğin tasfiyesi totaliter rejimlerin bizzat doğasında vardır” (Arendt 2014b: 174).

Bununla birlikte totaliter rejimler için bu örgütlenme, “hareketin uyduruk dünyasını kuşatan pek çok koruyucu duvardan en verimli olanıdır; öyle ki bu duvarın

* “Yahudi dünya komplosuna dair yalanlar, Dreyfus Davası’ndan beri günceldir ve bunlar kendilerini tüm dünyaya yayılmış Yahudi halkının karşılıklı dayanışmasına ve uluslararası ilişkilerine dayandırır. Yahudilerin dünyanın iktidarı olması üzerine abartılı nosyonlar ise çok daha eskidir; Yahudilerin ulus-devletler ile girdiği yakın iş ilişkilerinin açığa çıktığı 18. yüzyılın sonuna dek izleri sürülebilir.” Daha fazla bilgi için bkz. (Arendt 2014a: 114-115).

‘gerçekliği’, bir üye hareketten ayrılmayı yasadışı eylemlere suç ortaklığının sonuçlarından daha fazla korkutucu bulduğunda ve harekete üye olmayı muhalif olmaktan daha güvenli bulduğunda ortaya çıkar” Bu bağlamda totalitarizmde, eyleme tabii olmayanlar dışlandığı ve dışlananlar da eylemin içindekiler bana karşıdır psikolojisiyle hareket ettiği için totaliter dünya tüm nüanslarını, farklılıklarını ve çoğulcu görünümünü büyük ölçüde yitirir. Sonrasında uygulanan terörle de kamusal alan tamamen yok edilerek, totalitarizme yol açılır. Daha da kötüsü, iktidar elde edildikten sonra dahi, tamamen boyun eğmiş insanları mutlak bir tahakküm altına alabilmek için terör sürdürülür. Totaliter terör karakteristiğini burada gösterir. Tarihe bakıldığında diğer despotik yönetimlerde görülen terör; “muhalafet ezildiğinde, kimse parmağını kaldırmaya bile cesaret edemediğinde ya da devrim bütün kudret rezervlerini tükettiğinde son bulur” (Arendt 2014c: 413). Oysa totaliter terör, düşmanlarını veya muhalafeti susturduğunda da azalmayıp aksine artan ve artık mutlak surette masum insanlara yönelen, sonu olmayan, sürekli devrim halinde devam eden akışkan bir süreçtir.

Totalitarizmin bir başka önemli özelliği, tahakkümü altındaki tüm insanları suç ortakları yapana dek her türlü aracı kullanmasıdır. Her türlü tasfiye, müdahale ve benzerinin yapılabilmesinin mümkün ve mubah olduğu bu ortamda yasaların hiçbir hükmü yoktur ve yasalar sürekli değiştirilerek neyin suç olduğu veya olabileceğine dair sınırlar bulanık hale getirilir. Böylelikle her an keyfi uygulamalar yapılabilmekte buna bağlı olarak da korku yönetimi sürdürülebilmektedir.

Totaliter yönetimi karakterize eden bir diğer özellik olarak Arendt, bu yönetimlerin ordunun sahip olduğu silah gücünü göz ardı ederek, *gizli polis* üzerinden hareket etmesine dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, terörün temelini ordunun teşkil etmiş olduğu diğer despot yönetimlerden farklı olarak, *gizli polisin süper etkili ve yetkili hizmetleri* totaliter iktidarın çekirdeğini oluşturmaktadır (Arendt 2014b: 217). Totaliter yönetici, politikalarını nihai bir dünya devleti varsayımı* üzerinden yürüttüğü için, kurbanlarına sanki onlar vatana ihanetten suçlu isyancılar gibi davranır ve sonuçta işgal edilmiş bölgeleri silahlı kuvvetlerle değil, gizli polisle yönetmeyi tercih eder. Totaliter yönetimlerde gizli polisin tamamen değişen misyonu zihin kontrolünün modern bir biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, “tutuklanacak ve tasfiye edilecek kişi ve onun ne düşündüğü ya da ne planladığı önceden yönetim tarafından belirlenmiştir. Kişi tutuklandıktan sonra, onun gerçek düşüncelerinin ve planlarının hiçbir önemi yoktur. Onun suçu, herhangi bir ‘özel’ faktörün yardımı olmaksızın, nesnel olarak belirlenir. Bir Yahudi ise Siyonist komplonun bir üyesidir; bir kalp rahatsızlığı varsa Alman halkının sağlıklı gövdesine yapışmış bir parazittir; Rusya’da [...] hükümet Trotsky’i* hatırlatan ne varsa yok etme niyetindeyse o bir Trotskystir, vesaire...” (Arendt 2014c: 418).

* Totalitarizmin en önemli iddialarından olan küresel egemenlik kurma iddiasıdır. Arendt’in deyişiyle bu ‘iddia’lar bize totaliter yönetimlerin temel karakteristiklerini verirler.

* Asıl adı Lev Davidovich Bronshtein olan Trotsky, Yahudi kökenli Rus devrimcidir. Marksist ve sosyalist düşünce yapısına sahip olmakla birlikte kapitalizm ve emperyalizm karşıtı devrimci hareketleri onu Stalin ile karşı karşıya getirmiş, Stalin ile mücadelesini kaybettikten

Gizli polis aracılığıyla gerçek düşmanların imhasını tamamladıktan ve “nesnel düşmanların” izini sürmeye başladıktan sonra terör, totaliter rejimlerin asıl içeriği haline gelir. Bundan sonra totalitarizmin ikinci iddiası olan topyekûn tahakküm hayata geçirilir (Arendt 2014b: 219-220). Böylelikle gizli polis, güvenliği sağlamak amacından ziyade, iktidardaki totaliter yönetimin topyekûn tahakküm kurmasında iş görür.

Totaliter gizli polis, yepyeni bir düşman türünün yani, *nesnel düşmanın* peşindedir ve nesnel düşman hükümeti düşürme hırsına sahip, düşünceleri kışkırtılması gereken bir birey değil; fakat bir hastalık taşıyıcısı gibi “eğilimlerin taşıyıcısıdır” (Arendt 2014b: 222). Bu kurbanlar “bütünüyle rastgele seçilir ve hatta suçlanmadan yaşamaya uygun olmadığı ilan edilir. Bu yeni “istenmeyenler” kategorisi, Nazilerin durumunda olduğu gibi zihinsel hastalıkları olanlar ya da kalp ve ciğer hastalıkları olanlardan oluşabilir ya da Sovyetler Birliği’nde olduğu gibi sürgün edilmesi emredilen ve oranı şehirden şehre değişen, o yüzdelik dilim içinde kalmış insanlardan oluşabilir. Bu sürekli keyfilik, herhangi bir tiranlığın yapabileceğinden çok daha fazla etkili bir biçimde beşerî özgürlüğü inkâr eder [...] Masumlar ile suçlular aynı derecede istenmeyen kimselerdir. Suç ve suçlular kavramındaki değişiklik, totaliter gizli polisin yeni ve korkunç yöntemlerini belirler” (Arendt 2014b: 236-237).

Totaliter devletlerde gizli polis, en yeni tasfiye etme yöntemi olarak, hiçbir zaman varolmamış gibi mucizevî şekilde kurbanlarının icatlarına bakar. Burada da totalitarizmin karakteristik yapısı yine baş göstermektedir. Öyle ki despot yönetimler veya tiranlık rejimi muhalifini ya da seçtiği kurbanını öldürür, fakat onun anılmasına veya yasının tutulmasına izin verir. Ancak totaliter yönetim kurbanını yok etmekle yetinmez, yine bir adım daha öteye giderek kurbanını, hiç varolmamış gibi ona dair tüm anılarla birlikte imha eder.

Totaliter terörün anlamını kavramak için dikkatimizi, birbiriyle bütünüyle ilişkisiz gibi gözüken iki önemli olguya çevirmemiz gerekir. [...] hem Nazilerin hem de Bolşeviklerin, toplama kamplarını dış dünyadan yalıtılmak ve oralar kapattıkları insanları onlar sanki birer ölüymüş gibi davranmak konusunda sergiledikleri aşırı titizliktir. Her iki totaliter yönetimde de yetkililer aynı şekilde davranırlar. Ölümün sözü bile edilmez. Söz konusu kişinin sadece ölüp gittiği değil, aynı zamanda hiç varolmadığı yolunda bir izlenim yaratmak için her türlü çaba harcanır. Bu kişinin akıbetini öğrenme yönündeki tüm çabalar böylelikle tamamen anlamsız olur (Arendt 2014c: 419-420).

Bu noktada topyekûn tahakküm devreye girer. İnsanların çoğulluğunun ortadan kaldırılmasına yönelik hareket eden ve insan doğası üzerinde oynayan topyekûn tahakküm anlayışı, totaliter yönetimin en karakteristik ve en tehlikeli unsurlarındandır. Topyekûn tahakkümün mutlak anlamda uygulandığı yerler olan toplama kampları, halkın kökünü kurutma ve insan onurunu küçük düşürmenin yanı sıra, Arendt’in tabirleriyle insan davranışının bir ifadesi olan bizzat kendiliğindenliğin yok edildiği ve insanın kişiliğinin dönüştürüldüğü deney* ortamları haline gelmiştir. Kamplardaki bu

sonra sürgüne uğratılmış ve Rus vatandaşlığından çıkarılarak bir suikast eylemi sonucunda öldürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.britannica.com/biography/Leon-Trotsky>.

* “Bu deney, [...] ulusun yanı sıra bireyi de umursamayan bir nihai amaç uğruna bir halkın örgütlenmesi deneyidir. İktidardaki totalitarizm, uzun vadeli dünya zaferi hedefi ve hareketin

topyekûn tahakküm deneyi, totaliter yönetim altındaki bir ülkenin oluşturduğu ve *insanların dış dünyadan tamamen tecrit edilmesi* veya *yalıtılması* deneyidir. Tarihteki diğer toplama kamplarından ve zorbalık türlerinden farklı olarak, kurbanlarının canlılar dünyasıyla irtibatını tamamen koparan; onları *ölüme terk eden* ve “onların imhasını haklı gösteren tamamen yeni bir tutuklama ve tehcir” türü demektir (Arendt 2014c: 420). İnsanın kendiliğindenliğine karşı ciddi bir tehdit oluşturan bu hareket insanın deneyimlerinden ve daha sonra da bizzat kendisinin gerçekliğinden kuşku duymasına yol açar. Nihai olarak totaliter düşünce, insanı hiç varolmamış gibi imha etme yoluna giderek insanlık bakımından büyük bir tehlike arz etmektedir. Arendt'in bahsini ettiği ikinci olgu ise “iktidarı o an elinde tutan lider dışında hiç kimse terörden bağıışık değildir; bugünün cellatları kolaylıkla yarımın kurbanlarına dönüşebilirler” (Arendt 2014c: 420). Bu olgu diğer otoriter yönetimlerin, devrimin kendi çocuklarını yediği yönündeki düşüncelerinden çok öteye düşmektedir. Totaliter rejimler kendi çocuklarını yemenin yanı sıra iktidar, ordu ve polisteki üst düzey yetkilileri sürekli olarak yemeye devam edecektir. Gizli polis ve terörle temizlik işlemleri, devrim bittikten sonra da düzenli aralıklarla devam eden, kalıcı kurumlar halini almıştır (Arendt 2014c: 420-422).

Totaliter yönetim başlangıçta tıpkı diğer otoriter yönetim tarzlarında olduğu gibi kanlı terör yaparak muhalefeti susturmaya ve olanaksız hale getirmeye çalışırken; daha sonra bu yönetim tarzlarından ayrılarak, insanları sonu gelmeyen yekvücut terörle toplama kamplarında toptan tahakküme maruz bırakır. Bu aşamadan sonra totaliter terör, araç olmaktan çıkarak amaç haline gelir. Toplama kampları totalitarizmin mutlak anlamda gerçekleştiği yerler olarak, artık insanı fiziksel olarak yok etmeden ruhen de yok edilebileceğinin kanıtıdır. Arendt'in de vurgulamış olduğu üzere, toplama kamplarında olanlar basitçe cinayet olarak adlandırılmaz, cinayete totaliter tahakküm arasında kocaman bir uçurum vardır. Çünkü “cinayet yalnızca sınırlı bir kötülüktür. [...] Katil arkasında bir ceset bırakır ve kurbanı hiç varolmamış gibi davranmaz; herhangi bir ipucunu silerse, bunlar kurbanını sevenlerin anıları ve kederleri değil, kendi kimliğiyle ilgili olanlardır. Bir yaşamı imha eder ama varoluşun kendisini imha etmez” (Arendt 2014b: 252-253). En genel anlamda totaliter yönetimlerde ya da daha özeldir toplama kamplarında düpedüz daha önceden bilmediğimiz ve öngöremediğimiz yeni bir kötülük türü olarak *radikal kötülük* gerçekleşmiştir (Yazıcı, 2018: 66-73).

Toplama kampları “bir siyasal parçalanma sürecinde yüz binlerce insanı aniden ve beklenmedik biçimde evsiz, yurtsuz, hukuktan mahrum ve istenmeyen kişilere dönüştüren, bir yandan da milyonlarca insanı işsizlik nedeniyle ekonomik bakımdan gereksiz, toplumsal açıdan külfet sayan olayların ürünüdürler.” (Arendt 2014b: 260-261). İnsanların insan olarak gereksiz kılınması totalitarizm ile birlikte vuku bulmuş ve böylelikle topyekûn tahakküme giden yol, insandaki tüzel kişiliği öldürme işlemi ile açılmıştır. Totalitarizm, belli kategorideki insanları yasa korumasından mahrum bırakıp yurttaşlıktan çıkararak, bu insanlar için insan haklarının geçerliliğini tamamen yitirmesine neden oldu. Bu zihinsel süreç ile yapılan tüm sağduyudan yoksun ve yasa

kollarının yönlendirilmesi için devlet yönetimini kullanır; yurtiçindeki sürekli gerçeği kurguya dönüştürme deneyinin yürütücülere ve muhafızları olarak gizli polis teşkilatını kurar; sonunda topyekûn tahakküm deneyini gerçekleştirmek üzere laboratuvarlar olarak toplama kamplarını kurar” (Arendt 2014b: 174).

dışı uygulamalar totaliter olmayan dünyaya kabul ettirildi. Bu kabul ettirme aşamasında Arendt özellikle şunun altını çizmektedir ki; “Toplama kampı hiçbir surette belirli bir suçun cezası değildir.” Başlangıçta kamplar suçlular için var gibi gösterilir zira bu duruma suçluların dahil edilmesi kurumun sosyal unsurlar için var olduğuna yönelik propagandasını makul kılmak adına zorunludur ve nitekim totaliter olmayan dünyayı ikna etmede de amacına ulaşmıştır. Bu nedenle Arendt’in de söylediği gibi başlangıç için iyi ve etkili bir kamuflaj olması bakımından toplama kamplarına en alt tabakadan, en aşağılık hırsız ve katiller seçilir. Daha sonra siyasilere suçlular karıştırılır. En son ve tutukluların çoğunluğunu oluşturacak grup ise tutuklanmalarıyla herhangi makul bir bağlantısı olabilecek hiçbir şey yapmamış olan masumlardır. (Arendt 2014b: 262-264) Elbette bu grup, Almanya için nihai amaç olan Yahudi kitlelerinden oluşmaktadır. Bu durum daha sonra rastgele seçilmiş gruplardaki insanlarla devam edecektir. Arendt’in de belirttiği üzere, keyfi bir sistemin amacı devletsizler/uyruksuzlar ve yurtsuzlar gibi, kendi ülkesindeki yasal haklarından mahrum kalacak şekilde tüm halkın yurttaşlık haklarını ortadan kaldırmaktır. Böylelikle bir insanın haklarını imha etmek, ondaki tüzel kişiliği öldürmenin ve mutlak tahakkümün önkoşuludur. Büsbütün/mutlak tahakküm bu anlamda yalnızca ne Yahudileri ne suçluları ne de muhalifleri kapsar; tüm bu gruplarla birlikte totaliter bir devlette yaşayan herkesi kapsamaktadır. Çünkü, “Topyekûn tahakküm için özgür muvafakat, özgür muhalefet kadar büyük bir engeldir” (Arendt 2014b: 267).

Arendt düşüncesinde, belirleyici bir diğer aşama ise insandaki ahlaki kişiliğin öldürülmesidir. Bu süreç öncelikle kamplarda yapılacak herhangi bir karşı çıkış veya protestonun bir önemi olup olmadığına dair yaratılan kuşku ortamında insanların tepkisizliğe itilmesi* ile başlamıştır. Kampların başına Yahudilerden ya da diğer kurbanlardan birtakım liderler seçilmesi kurbanla katilin karıştırılmasına neden olmuş; kimin öldürüleceği ya da ölmesine göz yumulacağı gibi vicdani seçimlerle baş başa bırakılan ahlaki birey artık iyi ile kötü arasında değil, cinayet ile cinayet arasında bir seçime veya seçimsizliğe zorlanmıştır. Ayırt edici çizgiler bulanıklaştıkça ve “toplama kamplarında ölümün kendisi anonimleştirildikçe” (Arendt 2014b: 269) de ahlaki kişilik ortadan kalkmıştır. Bundan sonra “bireyi hâlâ yaşayan ceset olmaktan alıkoyan şey” olarak bir tek farklılığı, elinde yalnızca bireysel kimliği kalmıştır (Arendt 2014b: 270). Totaliter rejimin topyekûn tahakkümünü tamamlamak için gerekli son çalışmaları da elbette bu bireysel kimlik veya farklılıklar üzerinedir:

Yüzlerce insanın yük vagonlarına istiflenerek, günlerce ülkenin bir ucundan diğer ucuna durmaksızın ileri geri postalanıp, kamplara taşındığı korkunç koşullar vardır. Ardından kampa vardıklarında, ilk saatlerin iyi tertiplenmiş şoku, saçların

* Hannah Arendt’in David Rousset’ten aktarmış olduğu şu sözler bahsi geçen tepkisizliğin nedenini açıklamaktadır: “Burada kaç insan bir protestonun hâlâ tarihsel bir önemi olduğuna inanır? Bu septisizm, SS’lerin gerçek başyapıtıdır. Onların büyük başarısıdır. SS’ler, her türlü beşerî dayanışmayı tahrip ettiler. Burada, gece geleceğin üstüne düşmüştür. Hiç tanık bırakılmadığında, tanıklık da olmayacaktır. Ölümün daha fazla ertelenemeyeceğini göstermek, ölüme bir anlam vermeye kalkışmaktır, kendi ölümünün ötesinde davranmaktır. Bir jestin başarılı olması için toplumsal bir anlamı bulunmalıdır. Burada ise mutlak bir yalnızlık içinde yaşayan bizden yüz binlercesi vardır. Ne olursa olsun boyun eğmemizin nedeni budur.” (Arendt 2014b: 268).

kazınması, grotesk* kamp giysileriyle devam edilir ve herhangi bir anda bedeni çabucak öldürmeyecek biçimde ayarlanmış düpedüz akıl almaz işkencelerle bitirilir. Her halükârda tüm bu yöntemlerin amacı, organik kökenli birtakım zihinsel hastalıkların yaptığı kadar acımasızca beşerî kişiliği tahrir edecek biçimde insan bedenini yönlendirmektir (Arendt 2014b: 271).

Bu şekilde bireyselliğin ve insani kendiliğindenliğin yok edilmesi durumu kamplardaki intihar girişimlerinin şaşırtıcı miktarda az oluşunu da makulleştirmektedir. Zira, insanın kendiliğindenliğini dışa vurduğu eylemlerden biri olarak intihar için her türlü girişimin böylelikle önüne geçilmiştir. Bundan ötürüdür ki toplama kampları totaliter rejimlerin en önemli kurumudur. Çünkü kampların yol açtığı en radikal olasılıklar ve dolayısıyla belirsiz korku olmadan “totaliter bir devlet ne çekirdek birliklerine fanatizm ilhamı verebilir ne de tüm toplumu tam bir ilgisizlik içinde tutabilir” (Arendt 2014b: 275).

Totaliter rejim doğası gereği sınırsız bir iktidar ister ve bunun imkânı da ancak topyekûn tahakkümle mümkündür. İnsan, doğası gereği belirsizlik taşıyan bir kendiliğindenliğe sahip olması bakımından, totaliter rejimlerin önündeki en büyük engeldir ve dolayısıyla da “Totalitarizm, insanlar üzerinde despotik bir yönetim kurmak için değil, içinde insanların gereksiz olduğu bir sistem için mücadele eder. Yekvücut iktidar ancak, kendiliğindenliğin en ufak izinin bile olmadığı koşullu refleksler ve kuklaların dünyasında başarılabilir ve korunabilir” (Arendt 2014b: 277). Bu doğrultuda da her türlü kendiliğindenlik belirtileri ve dolayısıyla da bireysellik ortadan kaldırılarak, hemen her kitleden insanları kapsayabilecek bir gereksizlik ortamı yaratılır. Bunun için totaliter devletler toplama kamplarına çeşitli kitlelerden gelişigüzel seçimler yaparak yönetimde sürekli bir ayıklama işlemi ve insan ihraçları gerçekleştirir ki, böylelikle nihayetinde ‘insanın gereksizliği’ olgusunu -birinin yerini bir diğerrinin kolaylıkla alabileceği- düşüncesini totaliter olmayan dünyaya zihinsel açıdan kabul ettirmeyi başarabilsin. Totalitarizmin diğer rejimlerden çok daha ileri giden radikal hali ve en büyük tehlikesi Tanrı'nın insanları bir çoğulluk içerisinde yarattığı totaliter olmayan dünyaya, insanın tek bir türe indirgenebileceği ve gereksizliği düşüncesini kabul ettirmesinde yatmaktadır (Yazıcı 2018: 67-73). Ölümün, yaşamın ve hatta insanın anlamdan yoksun bırakıldığı totaliter dünyada veya toplama kamplarında yalnızca totaliter ideoloji anlamlıdır ve her şey onun uğruna yapılmaktadır. Zaten “hiçbir ideoloji, insanların yaratıcılığına ve kimsenin asla önceden tahmin etmediği kadar yeni bir şeyleri yaratabilme yetilerine içkin olan öngörülemezliğe katlanamaz. O halde totaliter ideolojilerin amaçladıkları şey, diğer otoriter yönetimlerde olduğu gibi dış dünyanın dönüştürülmesi ya da toplumun devrimci dönüşümü değil, insanın doğasının kendisinin dönüştürülmesidir. Toplama kampları, insan doğasındaki değişimlerin test edildiği laboratuvarlardır” (Arendt 2014b: 280).

* Fransızca *grotesqueden* gelen grotesk sözcüğü isim haliyle, Eski Çağ Roma yapılarında bulunan tuhaf, gülünç figürlerden oluşmuş süsleme üslubu iken; tiyatro literatüründe, kaba gülünçlüklerden, tuhaf ve olmayacak şakalaşmalardan yararlanan, karşıt görüntüleri, bağdaşmaz durumları şaşırtıcı biçimde birleştiren güldürü biçimi olarak kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (TDK 2017: grotesk).

Diğer despot yönetimlerden daha da ileri giden totaliter hareketler, “sadece belli bir anlamında özgürlüğü değil, insana doğumu dolayısıyla bahsedilen ve yeni başlangıç yapma kapasitesinde bulunan özgürlüğün kaynağını da yok etmiştir. İnsanın çoğulluğunu tahrip eden ve çokluktan, sanki kendisi tarih ya da doğanın gidişatının bir parçasıymış gibi hatasız davranacak Birlik’i çıkararak” bir sistem içerisinde hareket eder (Arendt 2014b: 294). Söz konusu Birlik ise, birbirinden çok farklı insanları sabit bir tepki ve refleksler koleksiyonuna indirgeyen böylelikle hayvanlardan bile daha alt mertebede (Pavlov’un, doğası saptırılmış köpeği gibi) bir şeye; *homo sapiens* türünün birbirinden hiçbir şekilde ayırt edilemeyen ve tanımlanamayan bir numunesi haline doğru evrilmektedir. Özellikle de totaliter yönetimlerdeki kamplarda insan doğasının imhasına yönelik bu deneyler büyük bir titizlikle gerçekleştirilmiştir (Arendt 2014c: 420-422).

Arendt’e göre totaliter sistemlerin her şeyin mümkün olduğu inancıyla yaptığı bu eylemler, insani saiklerle açıklanamayan ve ne cezalandırılabilir ne de affedilebilir yeni bir suç türü olarak, “insanlığa karşı suç (‘insan statüsüne karşı’ veya insan doğasına karşı bir suç)” türünü ortaya çıkardı (Arendt 2012b: 274). Arendt bu suçların yaratmış olduğu kötülük için radikal kötülük kavramını kullanmıştır. Ona göre felsefe tarihine bakmamızın bu kötülük türünü anlamlandırmaya hiçbir katkısı olmayacaktır. Zira, “en azından böyle bir kötülük türünün varlığından kuşkulanan zorunda kalmış tek filozof olan Kant” bile bunu anlaşılabilir insani saiklerle açıklamaya kalktığı için Arendt tarafından eleştirilmiştir*. Fakat, burada Richard Bernstein’in “Kant’tan yirminci yüzyılın bu vahşetini öngörmesini beklemek kronolojik bir hata olur” (Bernstein 2010: 22) düşüncesine hak vermek gerekir. Bununla birlikte Arendt, insani kendiliğindenliğin ortadan kaldırılmasının mümkün olamayacağı düşüncesinden ötürü Kant’ı eleştirmekte haklıdır. Çünkü totalitarizm bunu toplama kamplarında başarmıştır.

Totaliter ideolojilerde *yasa, hareketin kendisini* ifade ettiği gibi pozitif hukukun veya yasanın yerini de *yekvücut terör** alır. Totaliter yönetimin itaatkâr bir hizmetçisi haline gelen yekvücut terör, her türlü özgürlüğü ve insanın çoğulluğunu ortadan kaldırarak onlardan belirli komutları yerine getiren bir bir’lik oluşturmaya çalışır. Yığınları tekdüze bir birlik haline getirdikten sonra onlara boyun eğdirmek adına bilimsel bir tavır takınırlar. İşte totaliter yönetimleri tiranlık rejimlerinden ayıran özelliklerinden birisi de kendi ideolojilerini -yönetimlerindeki her bir insanın teröre uyum sağlaması ve boyun eğmesi için kullandıkları en etkili yöntem olan ideolojik çıkarımlarını- mantıksal bir tutarlılıkla vermeleridir. Bu katı mantıksallık her türlü

* Kant’ı Arendt için özel kılan şey, onun ilk defa kötülük incelemelerine *teodise* anlayışları dışında yeni bir kavram ve farklı bir içerik kazandırmasıdır. Arendt Radikal Kötülük kavramını Kant’tan almış ancak içeriği noktasında Kant’ın bakış açısından ayrılmıştır. Çünkü ona göre kamplarda olup bitenler tam anlamıyla Radikal Kötülük’tür ve bu olanlar (bencilik gibi) insanca anlaşılabilir saiklerle açıklanamadığı gibi; Kant insani kendiliğindenliğin ortadan kaldırılamayacağını savunsa da yirminci yüzyıl totalitarizmi kamplarda bunu başarmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. (Kant, 2012) Ayrıca bkz. (Bernstein 2010: 259).

* Arendt’in tanıdığı terör artık her türlü muhalefetten bağımsız hale geldiğinde yekvücut bir hal alır ve yoluna artık kimseler çıkmadığı için de en üst derecede korkuyla yönetir. Dolayısıyla hareketin yasanın uygulanması olarak yekvücut terör, tür uğruna bireyleri yok ederek totaliter yönetimlerin özünü teşkil etmektedir (Arendt 2014b: 291-292).

totaliter hareketin karakteristiğinde vardır. Mantığın bu karşı konulamaz gücü yığınlar haline getirilmiş toplumu içsel bir zorlamaya iter. Arendt'in deyiimiyle *mantıksal sistemin tiranlığı*, insanlarda düşüncenin yani aklın boyun eğmesiyle sonlanır ve böylelikle kitleler düşünce özgürlüğünden kendi istekleriyle feragat etmiş olurlar (Arendt 2014b: 305). Totalitarizmin bunu başarısındaki bir diğer etkili yöntem ise yekvücut terör baskısıyla diğerlerinden izole edilen yığınların gerçeklikle kurgu arasındaki ayrımı yitirmelerini sağlamaktır. Bu yeni tahakküm biçimi, terör aracılığıyla insanlar arasındaki siyasal bağları özel yaşamda da tamamen kopararak ve insanı kendi terk edilmişliğiyle baş başa bırakarak gerçekleştirilir. Özel yaşamında da büsbütün terk edilen bu yığınlar katı mantıksallık tiranlığına açık ve elverişli hale getirilir ki, yönetimin her hareketine koşulsuz boyun eğsin veya en azından kayıtsız kalsın. Aynı zamanda insanda 'hiçbir biçimde dünyaya ait olmama duygusu' yaratılmış; kapitalizmle başlatılan *değersizlik* düşüncesi, emperyalizmle artan sermaye ve ayaktakımı *fazlalık*'ı artık yerini insanın *gereksizlik*'i düşüncesine bırakmıştır.

Terörün ortak zemini, totaliter devletin özü olan ve cellatlar ile kurbanları mantıksal sistemin ideolojisi için hazırlayan terk edilmişlik; sanayi devriminin başlangıcından beri modern kitlelerin laneti olmuş, geçen yüzyılın sonunda emperyalizmin yükselişle ve zamanımızdaysa siyasal kurumlar ile toplumsal geleneklerin yıkılışıyla şiddetlenmiş köksüzlük (uprootedness) ve gereksizlikle (superfluosness) de yakından bağlantılıdır. Köksüz olmak, dünyada başkalarının tanıdığı ve güvence altına aldığı hiçbir yeri olmamak demektir; gereksiz olmak ise hiç dünyaya ait olmamak demektir. Tıpkı tecridin terk edilmişliğin önkoşulu olabileceği gibi köksüzlük de gereksiz oluşun önkoşulu olabilir" (Arendt 2014b: 309).

Sonuç

Totalitarizm bir tür diktatörlük yönetimi olarak başlamıştır ve tarihe dönüp bakıldığında totalitarizme dönüşen unsurların kökenlerine mutlaka rastlanır. Ancak topyekûn tahakkümü, yani insanı bütünüyle tahakküm altına almayı içeren bir hareket olarak totalitarizm, geleneksel anlamda bir diktatörlükten veya diğer söz konusu otoriter yönetimlerden çok daha öte, çok daha sistemli ve insanlık açısından çok daha tehlikeli bir oluşumdur. Arendt'in de söylediği gibi Hitler Almanyası'nda ve Stalin Rusyası'ndaki bu totaliter hareketler gerçekleşmeden önce totalitarizme dair bir öngörülemelik hakimdi. "Hitler ve Stalin'in ideolojilerindeki bu siyasal olanakları, gerçekleşinceye kadar hiçbir siyasal yönetim daha önce görmemişti." Bu yepyeni totaliter tahakküm biçimi Hitler'in *buz gibi akıl yürütme yeteneği* ve Stalin'in *diyalektiğindeki merhametsizliğiyle*, dışarıdan bakıldığında *ilkel ve absürt görünen* mantıksal tutarlılıklarını bu izole edilmiş ve sağduyuyu kaybetmiş olan yığınlar üzerinde en uç noktalara kadar sürüklediler (Arendt 2014b: 302-312).

Arendt totalitarizmin, Nazi Almanyası'nın düşüşüyle ortadan kalkmadığı gibi Stalin'in ölümüyle de sonlanmayacağını altını çizmektedir. Hatta çağımızın en hakiki problemlerinin totalitarizmin geride bırakılması durumunda, otantik bir biçime bürünebileceğini de belirtmiştik (Arendt 2014b: 284). Totaliter unsurlar bir araya geldiğinde, belki farklı bir ideolojiyle, totalitarizmin çeşitli varyasyonları olarak her an ortaya çıkabilir. Çünkü totalitarizmin izleri günümüzde birçok noktada, özellikle de

kitlelerin kayıtsızlığında, insanların çoğulluğundan tek bir *birlik* oluşturma ve *insanların* -birebir insan olarak- *gereksiz kılınması* fenomenlerinde çok açık görülmektedir. Üstelik ne zaman bir tahakküm durumu söz konusu olsa hemen diktatörlük, tiranlık veya despotluk gibi kavramlar, dillere pelesenk olmuş bir şekilde, birbirlerine ve -ne yazık ki- totalitarizme muadil olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda olup bitene dair doğru bir anlayışa sahip olmak ve totalitarizme dönüşen unsurları iyi çözümlenmek gerekir.

Arendt her ne kadar “totalitarizm kesinkes yenilgiye uğramadığı sürece onu kesinkes anlamayı bekle(ye)meyiz” dese de şunun da altını çizmektedir ki “Totalitarizme karşı vereceğimiz savaşı, onu ‘anladıktan’ sonraya erteleyemeyiz” (Arendt 2014c: 427). Çünkü anlamaya çalışmak, totaliter hareketlere göz yummamayı, totaliter dünyayla uzlaşmamayı sağlayacaktır. “Zira siyaset çocuk bakıcılığına benzemez, siyasette itaat ve destek aynı şeydir” (Arendt 2012b: 284).

İnsanların genellikle eleştirel bakış açısı olmadan giriştikleri anlama çabası onları yanlış anlamaya götüren en büyük etken olmuştur. Bu anlamda Almanya ve Rusya yorumlamaları “tek bir ülke için geçerli olan tarihsel, toplumsal ya da psikolojik nedenlere indirgeyerek açıklandığında totaliter tahakkümü tiranlıkla ya da tek parti diktatörlüğüyle eşitlemiş olmaktadırlar. Bu tür yöntemlerin anlama çabalarını ileriye taşıyamayacağı aşikârdır, çünkü bu yöntemler bildik olmayan ve anlaşılması gereken ne varsa hepsini bir aşinalıklar ve makul olasılıklar yığınına atmaktadır” (Arendt 2014c: 432). Bu şu anlama gelmektedir: Totalitarizmin insanın kendiliğindenliğine/bireyselliğine, çoğulluğuna, yeniden başlayabilme potansiyeline (doğuma) ve en radikal anlamda özgürlüğüne dair nasıl bir tehlike arz ettiğinin üzeri örtülmektedir. Totalitarizmin en büyük tehlikesi yalnızca bahsini ettiğimiz insanlık durumlarını ortadan kaldırarak, kendi “hakikat”i çerçevesinde bir insan türü yaratıp bu türe dönüştüremediklerini imha etme yoluna gitmesinde değil; aynı zamanda kurbanlarını, tahakkümü altındaki fuzulileştirdiği insan grupları arasından -kendine tehdit olarak görsün görmesin- tam bir keyfiyetle seçmesindedir. Ayrıca bir defa yönetime geçmesi halinde sürekli olarak ihraç ve terör eylemleriyle korku yönetimini ve topyekûn tahakkümünü sürdürmeye devam edecektir. Bu kaygılardan yola çıkan bu çalışma, bir nebze olsun söz konusu örtüyü kaldırma, totaliter unsurlara ve tehlikelerine yönelik farkındalık yaratma çabasıyla ortaya konulmuştur. Çünkü böyle bir totaliter kötülüğün her an başka olaylarla tekrarlanabileceği ve oldukça *normal* -Arendt’in deyişiyle- *sıradan*, insanlar tarafından bizzat destek veya yardım görebileceği gerçeğini görmezden gelemeziz. Arendt bu konuda bizi, *Totalitarizmin Kaynakları* çalışmasının sonlarına doğru şu ifadeleriyle uyarmaktadır:

Ceset fabrikaları ve unutmaya hücrelerinin tehlikesi şudur: Günümüzde her yerde nüfusun ve yersiz yurtsuzların sayısının artmasıyla birlikte, dünyamızı yararcı kavramlarla tasarlamaya devam ettiğimiz sürece, insan kitleleri durmadan gereksiz hale gelmektedir. Her tarafta siyasal, toplumsal ve ekonomik olaylar, insanları gereksizleştirmek için tasarlanmış totaliter aygıtlarla sessiz, gizli bir tertip içindedir. [...] Totaliter çözümler, siyasal, toplumsal veya ekonomik sefaleti insana layık bir tarzda dindirmenin olanaksız görünmesi durumunda ortaya çıkan güçlü eğilimler şeklinde, totaliter rejimlerin çökmesinden sonra bile kolayca ayakta kalabilir.” (Arendt 2014b: 281-282).

Tüm bunlar, totalitarizm fenomeniyle ilgili kavramsal boşlukların veya kavram kargaşalarının giderilmesinin ne denli hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bireysel olarak en azından bu farkındalığa sahip olma sorumluluğumuz bulunmaktadır. Aksi takdirde, her an topyekûn tahakküm hareketlerinin kurbanları ya da bizzat sorumluları haline gelebilir ve belirli koşullar oluştuğunda totaliter çözümlere yeniden inanabiliriz.

KAYNAKÇA

AGAMBEN, Giorgio (1999). *Tank ve Arşiv Auschwitz'den Artakalanlar*, 2. Basım, çev. Ali İhsan Başgöl, Ankara: Dipnot Yayınları.

ARENDR, Hannah (2014a). *Totalitarizmin Kaynakları /1 Antisemitizm*, 5. Basım, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

ARENDR, Hannah (2012a). *Totalitarizmin Kaynakları /2 Emperyalizm*, 3. Basım, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

ARENDR, Hannah (2014b). *Totalitarizmin Kaynakları /3 Totalitarizm*, 1. Basım, çev. İsmail Serin, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

ARENDR, Hannah (2013). *İnsanlık Durumu*, 7. Basım, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

ARENDR, Hannah (2014d). *Geçmişle Gelecek Arasında*, 1. Basım, çev. Bahadır Sina Şener- Onur Eylül Kara, İstanbul: İletişim Yayınları.

ARENDR, Hannah (2012b). *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te*, 2. Basım, çev. Özge Çelik, İstanbul: Metis Yayıncılık.

ARENDR, Hannah (2014c). *Formasyon, Sürgün, Totalitarizm Anlama Denemeleri 1930-1954*, 1. Basım, çev. İbrahim Yıldız, Ankara: Dipnot Yayınları.

ARENDR, Hannah (1994). *Altogether Elsewhere*, ed. by Marc Robinson, London: Faber and Faber.

ARENDR, Hannah (1971). "Thinking and Moral Considerations: A Lecture", *Social Research*, 38 (3): 417-446.

BAUMAN, Zygmunt (2016). *Modernite ve Holokaust*, 1. Basım, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Alfa İnceleme.

BERKTAY, Fatmagül (2016). *Dünyayı Bugünde Sevmek*, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

BERNSTEIN, Richard J. (2010). *Radikal Kötülük Bir Felsefi Sorgulama*, 1. Basım, çev. Nil Erdoğan- Filiz Deniztekin, İstanbul: Varlık Yayınları.

CEVİZCİ, Ahmet (2005). *Felsefe Sözlüğü*, 6. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları.

GÜLMEZ STEWART, Asime Tuba (2012). *Demokrasi Perspektifinden Totalitarizm Kavramı ve Hannah Arendt*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KANT, Immanuel (2012). *Saf Aklın Sınırları Dahilinde Din*, çev. Suat Başar Çağlan, Konya: Literatürk.

KANT, Immanuel (1951). *Critique of Judgment*, trans. J. H. Bernard, London: Hafner Press.

KNIGHT, Patricia (2003). *Mussolini and Fascism*, London: Routledge.

KOHLER, Lotte- SANER, Hans (1993). *Hannah Arendt Karl Jaspers Correspondence 1926-1969*, trans. from the German: Robert and Rita Kimber, United States of America: Harcourt Brace and Company.

KOLEKTİF (2009). *Dođumunun 100. Yılında Hannah Arendt*, 1. Basım, der. Sanem Yazıcıoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

NEİMAN, Susan (2006). *Modern Düşüncede Kötülük Alternatif Bir Felsefe Tarihi*, 1. Basım, çev. Ayhan Sargüney, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

NEUMANN, Sigmund (1965). *Permanent Revolution Totalitarianism in the Age of International Civil War*, London and Dunmow: Pall Mall Press.

Encyclopedia Britannica Online, (2012). *Totalitarianism*, Erişim Tarihi: 17.12.2017, (<http://www.britannica.com/totalitarianism>).

Türk Dil Kurumu (2016). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Oxford Latin Dictionary (1968), *Latin Dictionary*, London: Oxford University Press.

YAZICI, Tuğba (2018). Hannah Arendt'te Radikal Kötülük Problemi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ZIZEK, Slavoj (2013). *Biri Totalitarizm mi Dedi? Bir Nosyonun (Kötüye) Kullanımına Beş Müdahale*, 3. Basım, çev. Halil Nalçaođlu. Ankara: Epos Yayınları.

